

5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / Селіванова О. О. – Полтава, 2008. – 712 с.
6. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование / Солнцев В. М. – М. : Наука, 1977. – 340 с.
7. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса / Хомский Н. – М., 1972. – 278 с.
8. Хомский Н. Логические основы лингвистической теории / Хомский Н. // Новое в лингвистике. – М., 1965. – Вып. 5. – 372 с.
9. Хомский Н. Язык и мышление / Хомский Н. – М., 1972. – 272 с.
10. Чейф У. Значение и структура языка / Чейф У. – М., 1975. – 452 с.
11. Riemsdijk H. van. Theory of Grammar / Riemsdijk H. van, Williams E. – Cambridge (Mass.) : The MIT Press, 1986. – 366 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. Hailey A. The Final Diagnosis / Hailey Arthur. – М. : Raduga Publishers, 1959.

*Тетяна Бухінська, Оріся Джурюк, Надія Никифорчин
(Чернівці)*

ЧАСТОТА ВЖИВАННЯ РІЗНИХ ТИПІВ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ ТА УСКЛАДНЕНИХ РЕЧЕНЬ ЯК ОДНА З ОЗНАК ГЕНДЕРНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ МОВИ ПИСЬМЕННИКА

Анотація: Розглядається вплив гендерного чинника на частоту вживання різних типів складнопідрядних та ускладнених речень у творах німецькомовних письменників.

Ключові слова: *речення, складнопідрядне речення, ускладнене речення, частота вживання, типи речень, гендерний чинник.*

Аннотация: Рассматривается влияние гендерного фактора на частоту употребления разных типов сложноподчиненных и усложненных предложений в произведениях немецкоязычных писателей.

Ключевые слова: *предложение, сложноподчиненное предложение, усложненное предложение, частота употребления, типы предложений, гендерный фактор.*

Abstract: The article presents the comprehensive study of gender factor influence on

the frequency of different types of compound and complex sentences use in the works of German-speaking writers.

Key words: *sentence, compound sentences, complex sentences, frequency of use, sentence types, gender factor.*

На зламі тисячоліть у лінгвістиці став помітним антропоцентричний напрям у дослідженнях, що полягає в розгляді мовних і комунікативних фактів у нерозривному зв'язку з мисленням, свідомістю, пізнанням, культурою, світоглядом як окремого індивідуума, так і мовного колективу, до якого він належить. Антропоцентричний підхід до мови акцентує увагу на всіх параметрах людської особистості, що відбиваються в мові – основному засобі творення ідентичності.

Гендер, що трактується як культурно зумовлений і соціально відтворений феномен, є одним із таких параметрів. У сучасному мовознавстві можна яскраво помітити реалізацію гендеру в мовленні, тобто прояву статі в мовній поведінці, та перевагу у використанні мовних засобів чоловіками та жінками.

Особливістю гендерних лінгвістичних досліджень є їхній міждисциплінарний характер, розгляд гендеру як своєрідної „інтриги, в основі якої сплітається безліч наук про людину” (І.І. Халєєва): психологія та психолінгвістика (В.П. Багрунов, І.С. Кон, Т.О. Рєпіна, О.М. Холод та ін.); соціологія та соціолінгвістика (В.Д. Бондалєтов, Т.Б. Крючкова, Е.А. Плісовська, Н.Дж. Смельзер та ін.); прагматика та комунікативна лінгвістика (Д. Кемерон, Дж. Коутс, Р. Лакофф, А.П. Мартинюк, Д. Таннен та ін.), а також літературознавство (В. Вулф, С. Гілберт, С. Губар, С. Павличко та ін.).

Значні можливості для дослідження особливостей мовлення чоловіків і жінок відкриває теорія мовної особистості, розроблена Ю.М. Карауловим. Поняття „мовна особистість” може стосуватись як окремо взятої людини, так і групи людей, які є носіями спільної картини світу (О.В. Красильникова, О.О. Леонтьєв, О.О. Селіванова), оскільки свідомість та досвід, що формує свідомість, можуть бути не лише індивідуальними, а й колективними (Г.Г. Слишкін). Таким чином, чоловіки та жінки розглядаються нами як гендерно диференційовані мовні особистості, що належать до гендерно-дистинктивних субкультур (К. Мілет) та є виразниками гендерно відмінних ціннісних поглядів, які знаходять відбиток у мовленні

представників двох статей.

Наразі гендер у лінгвістиці сприймається як компонент колективної й індивідуальної свідомості, що відбиває сукупність біологічних ознак, соціальних ролей, особливостей психіки і поведінки, властивих представникам певної статі.

Вивчення гендерно зумовленої вербальної поведінки спирається на лінгвістичні дослідження, що не розглядають мову як щось абсолютно однорідне й монолітне, коли розбіжності в межах мовного соціуму ігноруються через вільне варіювання. Одним із завдань таких досліджень є доведення того, що гендерне варіювання аж ніяк не хаотичне, а співвідноситься із системно впорядкованими соціальними розбіжностями. Така концепція аналізу гендерно зумовленої вербальної поведінки враховує соціальну детермінованість мовних розбіжностей.

Відмінності між чоловічою і жіночою мовою виявляються на різних рівнях мови: у лексиці, у фонетиці, у граматиці. Е.А. Земская та інші вважають, що найчастіше гендерні відмінності виявляються на рівні лексики. Так, жінкам властиве вживання зменшувальних форм, особливо в розмові з дітьми і тваринами, використання приблизних позначень, тенденція до гіперболізованої експресії, висока концентрація емоційно оцінних слів. Чоловікам – огрублення мови лексичними засобами, тенденція до точності номінації, використання стилістично нейтральної оцінної лексики, експресивних, зазвичай стилістично забарвлених засобів, активне використання багажу професійних знань поза сферою професійного спілкування [2].

Дослідження чоловічої і жіночої мови на рівні фонетики виявляють наявність як абсолютних вимовних особливостей у мові чоловіків і жінок, зумовлених біологічно, так і вимовних відмінностей відносно конкретних фонетичних змінних. Особливості жіночої вимови найяскравіше виявляються у сфері вокалізму, а чоловічого – консонантизму [3]. Жінки також частіше вдаються до вираження своїх емоцій інтонацією, тоді як чоловіки вважають за краще використовувати лексичні засоби [2; 6].

Синтаксис є одним із найскладніших і найцікавіших розділів курсу сучасної німецької мови. Його складність пояснюється синтезуючим характером щодо фонетики, лексики, морфології тощо. Статус певної лексеми, морфологічної форми та й цілої морфоло-

гічної категорії пізнається у власне-парадигматичному, семантичному, синтаксичному і комунікативному вимірах, без їх врахування аналіз будь-якого морфологічного явища постає невикінченим і недостатнім. Синтез різноманітних вимірів функціонування мовних одиниць найпоспідовніше пізнається у синтаксичних структурах, що найоптимальніше відображають стосунки між реаліями об'єктивної дійсності. Що стосується синтаксичного рівня мови, жінки надають перевагу еліптичним конструкціям і партаксису, тоді як чоловіки – періодам і гіпотаксису, жінки частіше порівняно з чоловіками використовують інверсії, окличні й питальні речення, для них характерні поширені, детальні й експресивні речення і тексти. Окремі речення і тексти чоловіків лаконічні, наочні і менш динамічні, чоловіки частіше використовують підрядний, а не сурядний зв'язок; рідше вживають неповні речення і еліптичні конструкції, використовують зворотний порядок слів [1; 7].

Матеріалом дослідження послугувала суцільна вибірка складнопідрядних та ускладнених речень із творів Флоріана Кальбека, „Будинок сестер Лінських”, Едгара Гільзенрата „Пригоди Рубена Яблонські” і „Ніч”, Патріка Зюскінда „Парфумер” і „Контрабас”, Марлен Гаусгофер „Стіна” та К. Шмідт „Зеебахові чорні кішки”.

Матеріал та завдання дослідження зумовили використання спеціальних методів аналізу. Основні результати експерименту було отримано на базі використання ймовірнісно-статистичного методу. Застосування статистичних методів (критерію χ^2 -квадрат) і коефіцієнта спряженості K є необхідним для отримання надійних та цілком об'єктивних висновків, незалежних від суб'єктивізму дослідника. Для якісної інтерпретації даних, отриманих у результаті статистичного експерименту, використовувалися методи порівняння та опису.

Розподіл різних типів складнопідрядних та ускладнених речень у творах досліджуваних авторів наведено у табл. 1.

Для визначення подібності чи розбіжності у вживанні складнопідрядних чи ускладнених речень ми використали критерій χ^2 -квадрат (χ^2), який отримав протилежні за змістом назви: коефіцієнт відмінності, критерій відповідності; за допомогою критерію χ^2 можна визначити і наявність відповідностей, і наявність розходжень між розподіленням частот досліджуваних величин [5].

**Розподіл складнопідрядних та ускладнених речень
у творах Ф. Кальбека, Е. Гільзенрата, П. Зюскінда,
М. Гаусгофер та К. Шмідт**

	Складнопідрядні речення	Ускладнені речення
Е. Гільзенрат „Пригоди Рубена Яблонські” та „Ніч”	370	184
Ф. Кальбек „Будинок сестер Лінських”	74	37
П. Зюскінд „Парфумер” та „Контрабас”	90	166
М. Гаусгофер „Стіна”	170	104
К. Шмідт „Зеебахові чорні кішки”	130	167

Досвід застосування квантитативних методів показує, що критерій χ^2 ефективний і достовірний при порівнянні досліджуваних матеріалів, неоднакових за обсягом [5].

Однак сума χ^2 дає змогу встановити лише наявність або відсутність зв'язку, але не її міру. Остання може бути визначена з допомогою коефіцієнта взаємної спряженості К (Ф).

Розрахунки щодо відповідності (чи відмінності) вживання складних синтаксичних структур у текстах кожного з досліджуваних авторів за допомогою критерію χ^2 та коефіцієнта К показані в табл. 2.

Аналіз отриманих результатів показав, що складнопідрядним реченням надають перевагу Е. Гільзенрат (К = 0,17), Ф. Кальбек (К = 0,06) та М. Гаусгофер (К = 0,06). Складні ускладнені речення переважають у текстах П. Зюскінда (К = 0,19) та К. Шмідт (К = 0,12).

Прозу Е. Гільзенрата найвиразніше характеризують складнопідрядні додаткові речення (К = 0,16); у творах Ф. Кальбека домінують складнопідрядні підметові (К = 0,16) та наслідкові (К = 0,08); у К. Шмідт найсильніший зв'язок встановлено з підрядними означальними (К = 0,1), мети (К = 0,1) та наслідковими (К = 0,08); у прозі П. Зюскінда та М. Гаусгофер суттєвих зв'язків із підрядними реченнями не виявлено.

Цікавим видається також дослідити, які з типів складнопідрядних речень володіють найбільшою частотністю вживання у творах досліджуваних письменників. Отримані результати наведено у табл. 3.

Значення χ^2 та коефіцієнта К (для табл. 1)

Автор	Складнопідрядні речення		Ускладнені речення	
	χ^2	К	χ^2	К
Е. Гільзенрат „Пригоди Рубена Яблонські” та „Ніч”	42,38	0,17		
Ф. Кальбек „Будинок сестер Лінських”	5,67	0,06		
П. Зюскінд „Парфумер” та „Контрабас”			53,93	0,19
М. Гаусгофер „Стіна”	5,4	0,06		
К. Шмідт „Зеебахові чорні кішки”			22,12	0,12

Таблиця 3

Частота вживання різних типів складнопідрядних речень у творах Е. Гільзенрата, Ф. Кальбека, П. Зюскінда, М. Гаусгофер та К. Шмідт

Підрядні речення	Гільзенрат	Кальбек	Зюскінд	Гаусгофер	Шмідт
Присудкові	9	3	3	8	5
Додаткові	116	7	17	39	20
Означальні	54	19	20	25	36
Місця	1	0	0	0	0
Часу	76	8	16	42	32
Способу дії	11	0	2	5	3
Порівняльні	8	3	4	3	1
Обмежувальні	0	1	0	0	0
Наслідкові	7	6	2	5	9
Причини	30	4	6	16	4
Умови	22	8	5	12	3
Меті	19	1	6	3	13
Допустові	4	2	4	1	0
Підметові	13	12	5	11	4

Для визначення того, наскільки значущі отримані результати, наведені в таблиці 3, застосуємо критерій χ^2 та коефіцієнт спряженості К.

Значення χ^2 та коефіцієнта К (для табл. 3)

Підрядні речення	Гільзенрат		Кальбек		Зюскінд		Гаусгофер		Шмідт	
	χ^2	К	χ^2	К	χ^2	К	χ^2	К	χ^2	К
Присудкові							1,26		0,09	
Додаткові	21,58	0,16								
Означальні			2,78		0,72				8,67	0,1
Міся										
Часу							1,92		1,36	
Способу дії	0,35						0,09			
Порівняльні										
Обмеження										
Наслідкові			5,01	0,08					5,23	0,08
Причини	0,98						1,24			
Умови			3,18				0,48			
Мети					0,51				8,19	0,1
Допустові										
Підметові			20,69	0,16			0,36			

За допомогою критерію χ^2 ми виявили залежність між авторською мовою Е. Гільзенрата та вживанням підрядних додаткових, способу дії та причини; у Ф. Кальбека зв'язок встановлено з підрядними означальними, наслідковими, умови та підметовими; у П. Зюскінда – з підрядними означальними та мети; у М. Гаусгофер – з підрядними присудковими, часу та причини, і зовсім незначний зв'язок встановлено з підрядними реченнями умови, підметовими та способу дії; у К. Шмідт зв'язок виявлено з підрядними означальними, наслідковими та мети, незначний зв'язок виявився з підрядними присудковими та часу.

Обчислені значення коефіцієнта К (див. табл. 4) дають змогу констатувати міру зв'язку у вживанні досліджуваних синтаксичних структур. Найсильніший зв'язок спостерігається між ознаками [Гаусгофер] і [додаткові]; [Кальбек] і [підметові] та [наслідкові]; [Шмідт] і [означальні], [мети] та [наслідкові]. Решта зв'язків виявилось несуттєвими.

У нашому дослідженні вивчається вплив гендерного фактору на розподіл, частоту вживання та розмір складних синтаксичних

конструкцій у текстах художнього стилю.

Розподіл вживання складних синтаксичних конструкцій у текстах, які написані чоловіками та жінками, наведено у таблиці 5.

Таблиця 5
Розподіл вживання складнопідрядних та ускладнених речень у текстах творів письменників-чоловіків та письменниць-жінок

Автори	Складнопідрядні речення	Ускладнені речення
Чоловіки	534	387
Жінки	300	271

Наскільки значущі отримані нами дані, можемо встановити за допомогою критерію χ^2 та коефіцієнта спряженості К (див. табл. 6).

Таблиця 6
Значення критерію χ^2 та коефіцієнта спряженості К (для табл. 5)

Автори	Складнопідрядні речення		Ускладнені речення	
	χ^2	К	χ^2	К
Чоловіки	4,23	0,05		
Жінки			4,23	0,05

При порівнянні текстів, написаних чоловіками та жінками, виявилось:

- у художніх творах, написаних чоловіками, частіше трапляються складнопідрядні речення ($K = 0,05$), а у творах жінок – складні ускладнені речення ($K = 0,05$).

Цікаво також дослідити, як розподіляються різні типи підрядних речень у текстах, написаних чоловіками та жінками. Оскільки досліджувались різні за розміром твори, проведемо обчислення критерію χ^2 та коефіцієнта спряженості К. (див. табл. 7).

Після проведених обчислень виявилось, що зв'язок існує між ознаками [чоловіки] та [підрядне додаткове], [чоловіки] та [підрядне означальне], [чоловіки] та [підрядне допустове]; [жінки] та [підрядні часу], [жінки] та [підрядні наслідкові], [жінки] та [підрядні присудкові], [жінки] та [підрядні означальні].

Таблиця 7
Частота вживання різних типів складнопідрядних речень

у творах чоловіків та жінок

Підрядні речення	чоловіки	χ^2	K	жінки	χ^2	K
Присудкові	15			13	1,38	
Додаткові	140	4,54	0,07	59		
Означальні	93			61	1,09	
Місця	1			0		
Часу	100			74	4,11	0,07
Способу дії	13			8	0,04	
Порівняльні	15	1,88		4		
Обмежувальні	1			0		
Наслідкові	15			14	1,98	
Причини	40	0,2		20		
Умови	35	0,82		15		
Мети	26			16	0,09	
Допустові	10	3,5		1		
Підметові	30	0,14		15		

Чи всі показники χ^2 значущі, нам показує коефіцієнт спряженості K. Найбільшим він виявився для ознак [чоловіки] та [підрядне додаткове] – 0,07, та [жінки] та [підрядні часу] – 0,07. Решта зв'язків виявилось несуттєвими. Серед досліджених складнопідрядних речень у жінок-авторів домінують підрядні речення часу; у чоловіків-авторів – підрядні речення додаткові.

Отже, проведене дослідження підтвердило, що жінкам притаманне прагнення до побудови граматично правильних синтаксичних одиниць, для їх синтаксису не характерні речення вкорочені або лише їх уривки, у їх творах виявлено значно менший відсоток коротких речень, у них і значно більше речень середнього розміру. У текстах, написаних чоловіками, визначальними є короткі речення.

У процесі вивчення чоловічої і жіночої мови виникають усе нові взаємозв'язані питання, відповіді на яких ще не знайдені. Як нам видається, на сьогоднішній день особливий інтерес при вивченні гендерних відмінностей у мові може представляти мова Інтернет-комунікації, яка стає все більш і більш поширеною і поступово займає місце інших форм спілкування. Електронна комунікація в чатах або віртуальних конференціях є чимось середнім між письмовою, нормованою, ретельно продуманою, і усною спонтанною

мовою, тому і чинники, що впливають на гендерну складову комунікації, можуть дещо відрізнятися від звичайного оточення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горошко Е. И. Особенности мужского и женского стиля письма / Е. И. Горошко // Гендерный фактор в языке и коммуникации. – Иваново, 1999. – С. 28–41
2. Земская Е. А. Особенности мужской и женской речи / Е. А. Земская, М. В. Китайгородская, Н. Н. Розанова // Русский язык и его функционирование / под ред. Е. А. Земской, Д. Н. Шмелева. – М., 1993. – С. 90–136.
3. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен – М. : Наука 1958. – С. 39–58
4. Крейдлин Г. Е. Невербальные акты и глаголы касания / Г. Е. Крейдлин // Слово в тексте и в словаре. – М., 2000. – С. 109–121.
5. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицкий – Черновцы : Рута, 2004. – 189 с.
6. Потапов В. В. Язык женщин и мужчин: фонетическая дифференциация / В. В. Потапов // Известия АН. Сер. лит. и яз. – 1997. – Т. 56. – № 3. – С. 52–62.
7. Пушкарева Н. Л. Гендерная лингвистика и исторические науки / Н. Л. Пушкарева // Этнографическое обозрение. – 2001. – № 2. – С. 31–40.

*Юлия Монастырская
(Одесса)*

РЕАЛИЗАЦИЯ ФОНЕМЫ [R] ПРИ ОНЕМЕЧИВАНИИ ИНОСТРАННЫХ СЛОВ В ЯЗЫКЕ СМІ

Анотація: Розглядаються проблеми реалізації фонемі /r/ при онімечуванні запозичень з англійської та французької мов, які є найчастотнішими у німецькій мові, зокрема у мові ЗМІ. Висока варіативність реалізації даної фонемі проявляється не тільки у кодифікованій нормі, що представлена у різних словниках вимови, але і у реальній нормі, на прикладі мовлення дикторів-професіоналів телебачення Німеччини.

Ключові слова: ЗМІ, запозичення, варіативність, онімечування, кодифікована норма, реальна норма, мовний стандарт, оглушення, фонема /r/.